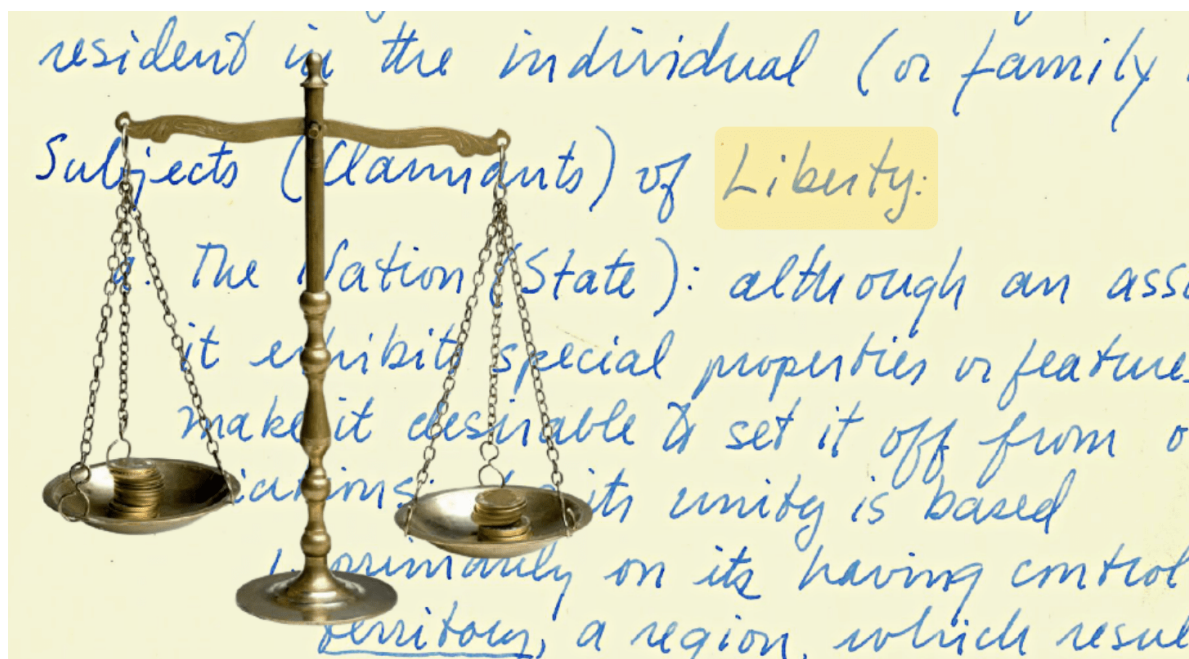

Rawls i el socialisme democràtic

Josep Joan Moreso

Manuscrit provenient de l'arxiu [John Rawls Papers](#) (Harvard University Archives). Muntatge gràfic: Maria Oliva Campabadal (CETC).

L'Estat democràtic de dret

La primera frase del primer paràgraf del primer article de la Constitució espanyola diu que "Espanya es constitueix en un Estat social i democràtic de dret...". Aquesta declaració no és aliena a la gran influència que va tenir a les acaballes del franquisme un llibre d'Elías Díaz [1]), on argumentava implícitament —sense anomenar mai Espanya; si ho hagués fet no hauria passat la censura— que Espanya no era un Estat de dret. Però aquest llibre també contenia una defensa de l'ideal de l'Estat democràtic de dret entès com una superació de l'Estat social. Elías Díaz ho deia així:

«L'Estat democràtic de dret apareix en aquesta perspectiva com a superació real de l'Estat social de dret. Tanmateix, això no vol dir que l'un condueixi necessàriament a l'altre; al contrari, en general sembla més aviat un obstacle a aquesta superació. Del neocapitalisme no es passa 'naturalment' al socialisme; de l'Estat social de dret no es passa 'naturalment' a l'Estat democràtic de dret. La 'socialització' superficial i aparent que produeix el

neocapitalisme no coincideix amb el socialisme; com tampoc la 'democratització' que produeix per si mateix la tècnica no és la democràcia; d'un nivell a l'altre (és important insistir-hi) hi ha un salt qualitatiu i real de primer ordre [nota omesa]».

Díaz, E. (1966-1979) Estado de Derecho y sociedad democrática, 7ª ed. 1979. Madrid: Editorial Cuadernos para el Diálogo.

En aquesta breu contribució a la celebració del centenari del naixement de John Rawls i al cinquantenari de la seva obra mestra *A Theory of Justice* [2], intentaré mostrar que el gran filòsof de Harvard, ja tot un clàssic, defensa una idea molt similar.

Al meu entendre, després de l'obra *A Theory of Justice*, les dues grans contribucions addicionals de Rawls van ser el seu intent d'argumentar que per tal de garantir l'estabilitat dels sistemes polítics s'ha de considerar *el fet del pluralisme* [3] i, per tant, retirar els aspectes més comprensius de la justícia com a equitat per permetre un *overlapping consensus* entre doctrines raonables, i el seu intent de construir una utopia raonable per a la *justícia global* [4]. Tanmateix, hi ha un tercer canvi al qual s'ha parat menor atenció [5]: la insistència de Rawls en que l'Estat del benestar no pot adequar-se als dos principis de la *justícia com a equitat* [6]. És un canvi rellevant perquè molts autors han afirmat que la doctrina de Rawls és, precisament, la justificació de l'Estat del benestar capitalista. És més, algunes vegades se'l considera (per exemple, Leiter) un apologeta de la ideologia burgesa i del model capitalista:

«Mentre [Rawls] va adoptar intuïcions que tenen conseqüències per a l'economia política i social de les societats capitalistes, la seva teoria mai no va ser presentada ni compresa com una amenaça a les relacions capitalistes de producció, un fet segurament central per a qualsevol explicació de com va poder ser tan influent en les democràcies capitalistes, almenys a les universitats».

Leiter, B. (2015) Why Marxism Still Does Not Need Normative Theory. *Analyse & Kritik* 37 (1-2), 23-50.

Rawls insisteix que l'Estat del benestar no pot adequar-se als dos principis de la justícia com a equitat

És precisament aquest punt de vista, àmpliament acceptat, el que vull discutir i, de la mà del mateix Rawls, mostrar que no reproduïx fidelment les conseqüències de la justícia com a equitat per al model econòmic d'una societat ben ordenada.

Adversus Pelagianos

Començaré, una mica ortogonalment pels escrits sobre la religió de Rawls publicats fa poc —i demano disculpes, tot i que crec que seré capaç de mostrar la rellevància d'aquest inici—.

El 2009, Thomas Nagel va editar la tesi de grau que el jove John Rawls va presentar el 1942 a la Universitat de Princeton, i hi va afegir 'On My Religion', un text inèdit de Rawls, de 1997, escrit poc abans de morir [7]. En aquest text, Rawls explica com va ser molt proper a la religió durant la seva estada a Princeton, i que fins i tot va pensar ingressar en un seminari per convertir-se en pastor episcopal. Llavors va ser cridat a files i va lluitar a les Filipines amb l'exèrcit nord-americà a la Segona Guerra Mundial. Ens diu que cap a 1945 va abandonar les seves creences religioses com a conseqüència de tres fets que el van afectar profundament [8]: el sermó d'un pastor anglicà que els deia que Déu acompanyava les bales dels americans i aturava les dels japonesos; la mort d'un dels seus millors amics, que s'havia presentat voluntari amb ell per a una missió doble, l'un havia de participar en una acció de vigilància dels japonesos, l'altre havia de donar sang per a un ferit, l'atzar va fer que la sang compatible fos la de Rawls, i el seu amic va morir a la missió [9] i, el més important, la descoberta de les monstruositats de l'holocaust dels jueus a mans dels nazis, que fins aleshores ignorava totalment.

Doncs bé, a la seva tesi [10] Rawls criticava fortament la posició de Pelagi segons la qual podem assolir la salvació només pel mèrit. Pelagi era aquell monjo procedent de la Britània romana, que a començaments del segle V de la nostra era va ser durament criticat per Agustí d'Hipona, que finalment va aconseguir que les seves idees fossin declarades herètiques per l'Església Catòlica. Pelagi tenia una concepció més aviat optimista de la racionalitat i de l'acció humanes, i d'acord amb això pensava que els humans som plenament responsables de les nostres accions i, en el seu llenguatge religiós, que podem obtenir la salvació per nosaltres mateixos. Agustí d'Hipona era més pessimista: pensava que hi ha una arrogància excessiva en aquest posicionament, i que de fet la naturalesa humana està 'vulnerada, ferida, esquinçada, arruïnada...' [11].

I Rawls en la seva obra de joventut estava amb Agustí [12] "No hi ha mèrit davant de [Déu....] La comunitat autèntica no explica els mèrits dels seus membres. El mèrit és un concepte amb arrels en el pecat...". Però en altres passatges Rawls prefigura el que serà un aspecte fonamental de la seva teoria de la justícia, per exemple:

«La persona humana, quan se n'adona que la revelació del Verb és una condemna del jo, abandona tots els pensaments del seu propi mèrit [...] Com més examina la seva vida, més es veu a si mateixa

amb completa honradesa, més clarament percep que el que té és un do. Suposem que sigui un home íntegre als ulls de la societat, llavors es dirà a si mateix: 'Ets un home educat, sí, però qui va pagar per la teva educació; ets un home bo i íntegre, sí, però qui et va ensenyar les bones maneres i et va concedir la bona fortuna de no tenir necessitat de robar; ets un home de disposició amable i no com els qui tenen un cor endurit, sí, però qui et va educar en una bona família, qui et va cuidar i et va donar afecte quan eres jove de manera que creixessis apreciament la generositat —no has d'admetre que la tens, sinó que l'has rebuda? Llavors seràs agraït i acabarà la teva arrogància—».

Rawls, J. (2009) A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith, with 'On my Religion'. Ed by T. Nagel. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 240.

Com bé diuen Joshua Cohen i Thomas Nagel en la introducció al seu llibre de Rawls:

«Això ens porta a una continuïtat especialment sorprenent entre aquesta tesi i els últims punts de vista de Rawls: el rebuig del mèrit. Un dels famosos i controvertits postulats de A Theory of Justice és que un ordre social just no ha de buscar distribuir els beneficis d'acord amb el mèrit. Rawls no està interessat en rebutjar completament la idea del valor moral del mèrit, però rebutja la seva adequació com a fonament per determinar com es reparteixen els béns, o qualsevol altre dels títols de les persones en una societat ben ordenada».

Cohen, J., Nagel, T. (2009) 'Introduction' a Rawls, J. (2009) A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith, with 'On my Religion'. Ed by T. Nagel. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 18.

Rawls considera que el mèrit no ha de ser la mesura de la justícia, de la distribució dels béns, perquè els nostres talents i capacitats són fruit de la loteria natural, i per això han de ser entesos com a 'common assets' [13]. En la teoria madura de Rawls ja no és la gràcia divina la que ve a remeiar aquesta naturalesa humana més adolorida, sinó precisament el fet de compartir un projecte en comú sota els principis de la justícia. És en aquest context

que podem desenvolupar la nostra racionalitat i la nostra autonomia. Per consegüent, la justícia com a equitat ha de proporcionar a tots l'accés als béns primaris, especialment al bé primari de l'autorespecte.

Rawls considera que el mèrit no ha de ser la mesura de la justícia ni de la distribució dels béns, perquè els nostres talents i capacitats són fruit de la loteria natural, i per això han de ser entesos com a 'common assets'

Recentment, també Michael Sandel [14] ha criticat amb força una concepció de la societat fundada en el mèrit i ha subratllat els orígens pelagians d'aquesta concepció de la naturalesa humana. Tanmateix, hi ha qui considera que la doctrina del liberalisme polític s'avé més amb la concepció de Pelagi [15] i són, per tant, més *liberistes*, i pensen que Rawls, conscientment, traeix aquest llegat. Em temo que les meves simpaties estan amb Rawls i amb Agustí d'Hipona. Però una anàlisi detallada de tot això haurà d'esperar una altra ocasió, tot i que aquest *detour* em serveix com a rerefons de la meva explicació de la crítica de Rawls al capitalisme.

La crítica de Rawls al capitalisme

Com és sabut, d'acord amb la teoria rawlsiana l'adequació a la justícia d'un determinat ordre social depèn del grau de compliment de dos principis triats per éssers humans racionals en unes circumstàncies especials i hipotètiques, que comporten l'absència d'informació sobre les característiques particulars de la societat per a la qual trien els principis i del lloc que els esmentats éssers humans hi han d'ocupar —el vel de la ignorància—, circumstàncies conegudes en la teoria com la *posició original*. L'última formulació dels dos principis és la següent:

«(Primer principi): Cada persona té un dret igual i irrevocable a un esquema d'iguals llibertats bàsiques plenament adequat, que sigui compatible amb un esquema equivalent de llibertats per a tothom.

(Segon principi): Les desigualtats econòmiques i socials han de satisfer dues condicions: primer, que estiguin adscrites a càrrecs i posicions accessibles a tothom en condicions d'igualtat equitativa i d'oportunitats; i segon, que reverteixin en el benefici del major nombre de membres més desfavorits de la societat (principi de la diferència)».

Rawls, J. (2001) *Justice as Fairness. A Restatement*. E. Kelly ed. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 42-43 [\[16\]](#).

La seqüència del disseny institucional d'una societat justa és la següent: la primera etapa consisteix en la posició original en la qual es trien els dos principis de justícia, que constitueixen un estàndard independent amb el qual jutjar l'adequació de la resta d'etapes. La segona etapa estipula les normes constitucionals que assegurin el principi d'igual llibertat per a tothom. La tercera etapa té per objectiu l'establiment de les regles legislatives d'acord amb els principis de justícia —respectant els drets garantits en la segona etapa, les decisions s'han d'adequar al segon principi—. La quarta etapa és la de l'aplicació de les regles generals als casos individuals per part dels òrgans d'aplicació. Cadascuna d'aquestes etapes pressuposa un aixecament progressiu del vel de la ignorància que, d'una banda, permet articular les normes adequades per a cada societat en concret i, de l'altra, permet fer-ho de forma justa, ja que en totes les etapes s'han de respectar els principis de justícia.

D'acord amb la teoria rawlsiana, l'adequació a la justícia d'un determinat ordre social depèn del grau de compliment de dos principis triats per éssers humans racionals sense saber les característiques particulars de la societat per a la qual els trien ni el lloc que els aquests éssers humans hi han d'ocupar

D'aquesta manera, la prioritat del primer principi de justícia sobre el segon es reflecteix en la prioritat de l'etapa constitucional sobre l'etapa legislativa [\[17\]](#). Segons Rawls, en l'etapa constitucional es garanteix el primer principi, es garanteixen les llibertats fonamentals de la persona, es protegeixen la llibertat de consciència i de pensament, i s'assegura que el procés polític sigui un procediment just. El segon principi actua en l'etapa legislativa per tal que les polítiques socials i econòmiques aconseguixin maximitzar les expectatives a llarg termini dels menys afavorits en condicions d'igualtat equitativa d'oportunitats.

Encara que un *social minimum* que cobreixi les necessitats bàsiques de tots els ciutadans és «també un element essencial i ha de ser garantit constitucionalment, el que he denominat 'el principi de la diferència' és més exigent i no ho és» [\[18\]](#).

Ara bé, cal aclarir que contràriament al que algunes vegades se sosté, aquesta posició de Rawls (esbossada a *Political Liberalism*) no significa que l'autor hagi abandonat en aquesta obra el seu ideal igualitari, i ell mateix s'encarrega de desmentir-lo argumentant que manté la mateixa concepció igualitària i afegeix: «Faig aquest comentari ja que alguns han pensat que la meua reconstrucció de les idees del liberalisme polític comporta l'abandonament de la concepció igualitària de l'obra *A Theory of Justice*. No soc conscient de cap revisió que impliqui aquest canvi i considero que l'esmentada conjectura no té fonament» [\[19\]](#).

Més encara, a les seves últimes publicacions hi ha el que podríem anomenar un aprofundiment del seu igualitarisme i de la seva crítica al capitalisme. A *Justice as Fairness*, Rawls distingeix cinc models de societat: el capitalisme *laissez-faire*, el socialisme estatal (l'economia planificada), l'Estat del benestar, la democràcia de propietaris (*property-owning democracy*) [20] i el socialisme democràtic. Segons Rawls, només la democràcia de propietaris i el socialisme democràtic són compatibles amb la justícia com a equitat. És més, en el prefaci a l'edició francesa del llibre *A Theory of Justice* (inclòs aquí en la segona edició) explica clarament com la idea que vindica de la democràcia de propietaris es distingeix de la idea de l'Estat del benestar. Encara que ambdós models permeten la propietat privada dels mitjans de producció, la democràcia de propietaris tendeix a dispersar la propietat de la riquesa i del capital i d'aquesta manera evita que una petita part de la societat controli l'economia i, finalment, també la vida política. La democràcia de propietaris ho evita no pel fet de redistribuir, per dir-ho així, l'ingrés als que menys tenen al final de cada període, sinó pel fet de garantir-ho al començament.

Així, «la idea no consisteix simplement a ajudar els que són víctimes d'accidents o mala sort (encara que això també s'ha de fer), sinó a posar tots els ciutadans en condicions de gestionar els seus propis assumptes i prendre part en la cooperació social en una tessitura de respecte mutu en les mateixes condicions apropiades» [21]. O també, en el prefaci de la segona edició: «Per apreciar plenament la força del principi de la diferència, se l'ha de considerar en el context d'una democràcia de propietaris (o en un règim de socialisme liberal) i no en el d'un Estat del benestar: és un principi de reciprocitat, o de mutualitat, per a una societat entesa com un sistema equitatiu de cooperació entre ciutadans lliures i iguals des d'una generació a la següent» [22].

A les últimes publicacions de Rawls, hi trobem un aprofundiment del seu igualitarisme i de la seva crítica al capitalisme

Resumint, Rawls considera que el capitalisme tal com el coneixem és incapaç de reflectir el valor equitatiu de les llibertats i de la reciprocitat, i no pot mantenir l'estabilitat que una societat ben ordenada necessita. Per aconseguir-ho es requereix una redistribució massiva de la riquesa que el capitalisme no pot proporcionar [23]. De fet, hi ha raons per pensar que, en darrer terme, el seu *property-owning democracy* i el socialisme democràtic són dos models cridats a convergir [24].

REFERÈNCIES

- 1 — Díaz, E. (1966-1979) *Estado de Derecho y sociedad democrática*, 7ª ed. 1979. Madrid: Editorial Cuadernos para el Diálogo.

- 2 — Rawls, J. (1971/1999) *A Theory of Justice*, 2a ed. de 1999. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Hi ha una excel·lent traducció al català a:

- Rawls, J. (2010) *Una teoria de la justícia*, trad. de Joan Vergés i Oriol Farrés. Girona: Accent.
- 3 — Rawls, J. (1993) *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- 4 — Rawls, J. (1999) *The Law of Peoples with 'The Idea of a Public Reason Revisited'*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- 5 — Tot i que el mateix que dic aquí ja va ser argumentat per William A. Edmundson:

- Edmundson, W. A. (2017). *John Rawls: Reticent Socialist*. Cambridge: Cambridge University Press, 2-3.
- 6 — Rawls, J. (2001) *Justice as Fairness. A Restatement*. E. Kelly ed. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- 7 — Rawls, J. (2009) *A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith, with 'On my Religion'*. Ed by T. Nagel. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- 8 — Ibídem, 262-263.
- 9 — Cal afegir a aquest apunt biogràfic el fet que quan Rawls era nen i adolescent dos dels seus germans van morir per malalties que ell els havia encomanat. No costa gaire imaginar com això va influir en la idea rawlsiana de la loteria natural. Vegeu:

- Pogge, T. (2007) *John Rawls. His Life and Theory of Justice*, translated by Michelle Kosch. Oxford: Oxford University Press, 5-6.
- 10 — Rawls, J. (2009) *A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith, with 'On my Religion'*. Ed by T. Nagel. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 170-174, 229-230.
- 11 — «Quid tantum de naturae possibilitate praesumitur? Vulnerata, sauciata, vexata, perdita est», Augustinus Hipponensis (413-417) *De natura et gratia*. S. Aurelii Augustini Opera Omnia: Patrologiae Latinae [[Disponible en línia](#)].
- 12 — Vegeu, per exemple:

- Rawls, J. (2009) *A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith, with 'On my Religion'*. Ed. by T. Nagel. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 241.
- 13 — Vegeu:

- Rawls, J. (1999) *A Theory of Justice*, 2a ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, sec. 48.
 - Rawls, J. (2001) *Justice as Fairness. A Restatement*. E. Kelly ed. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 72-73.
- 14 — Sandel, M. (2020) *The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good?* New York: Farrar, Straus and Giroux.

15 — Vegeu, per exemple:

- Nelson, E. (2019) *The Theology of Liberalism: Political Philosophy and the Justice of God*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

16 — Vegeu també:

- Rawls, J. (1971/1999) *A Theory of Justice*, 2a ed. de 1999. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 60-61, 53.

- Ibídem, 302, 266.

17 — Ibídem, 199, 175.

18 — Rawls, J. (1993) *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 228-229.

Sobre el *social minimum* vegeu també:

- Rawls, J. (1971/1999) *A Theory of Justice*, 2a ed. de 1999. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 276-277, 285-286, 316-318, 244-245, 252-252, 278-280.

19 — Rawls, J. (1993) *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 7 nota 6.

20 — El terme, com Rawls ens adverteix, procedeix de l'economista J.E. Meade.

21 — Rawls, J. (2001) *Justice as Fairness. A Restatement*. E. Kelly ed. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 139.

22 — És possible que si Rawls hagués tingut en compte un conegut estudi d'Esping-Andersen sobre els tres models d'Estat del benestar —liberal, conservador corporativista, i socialdemòcrata— (Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Models of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press) hauria pogut argumentar que el seu model d'Estat del benestar només es correspon amb el liberal i que, en canvi, el model socialdemòcrata és proper a la democràcia de propietaris, una particular fusió (sosté el seu taxonomista) de liberalisme i socialisme. Vegeu per a aquesta idea:

- O'Neill, M. (2012) Free (and Fair) Markets without Capitalism: Political Values, Principles of Justice, and Property-Owning Democracy, A O'Neill, M., Williamson, T. (eds.) *Property-Owning Democracy. Rawls and Beyond*. Oxford: Willey-Blackwell, 91.

- Schemmel, C., (2015) How (not) to Criticise the Welfare State. *Journal of Applied Philosophy*.

Per a més informació sobre la democràcia de propietaris vegeu:

- Freeman, S. (2013) Property-Owning Democracy and the Difference Principle. *Analyse und Kritik*, 35: 9-36.

- Queralt, J. (2013) The Place of the Market in a Rawlsian Economy. *Analyse& Kritik*, 35: 121-140.

23 — Pel que fa a la política impositiva, Rawls és partidari d'importants impostos sobre l'herència i les donacions, però sembla preferir els impostos indirectes que graven la despesa més que no pas els impostos directes i proporcionals que graven l'ingrés. Vegeu:

- Rawls, J. (2001) *Justice as Fairness. A Restatement*. Kelly, E. ed. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 161.

24 — Vegeu:

- Edmundson, W. A. (2017) *John Rawls: Reticent Socialist*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Neill, M. (2012) Free (and Fair) Markets without Capitalism: Political Values, Principles of Justice, and Property-Owning Democracy, A O'Neill, M., Williamson, T. (eds.) *Property-Owning Democracy. Rawls and Beyond*. Oxford: Willey-Blackwell.

Josep Joan Moreso

Josep Joan Moreso és Catedràtic de Filosofia del Dret a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona (UPF). Des de l'any 2005 fins al 2013, va ser rector de la mateixa universitat. Durant la seva trajectòria acadèmica, ha treballat al voltant de la Teoria del Dret, amb especial atenció a l'estructura i el dinamisme dels sistemes jurídics. Les seves investigacions més recents es basen en l'anàlisi dels fonaments filosòfics de la Constitució espanyola. Entre moltes altres publicacions, és autor del llibre *Constitución: modelo para armar* (2009). L'octubre de 2010 va ser investit doctor honoris causa per la Universitat de Valparaíso (Xile). Des del 2013, presideix l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (AQU Catalunya).